

Tòa án chuyên biệt – mô hình Tòa thương mại quốc tế đầu tiên tại Việt Nam!

LS Nguyễn Mạnh Dũng¹ & Đào Linh Chi²

Sự ra đời của Tòa án chuyên biệt tại Trung tâm Tài chính quốc tế là bước ngoặt quan trọng trong cải cách tư pháp Việt Nam, khi lần đầu tiên mô hình “tòa thương mại quốc tế³” hiện diện trong nước. Luật Tòa án chuyên biệt đã được Quốc hội thông qua ngày 11/12/2025 và dự kiến đi vào hoạt động từ 01/01/2026⁴. Khác với tòa án truyền thống, tòa chuyên biệt được thiết kế để giải quyết các tranh chấp đầu tư – kinh doanh quốc tế phức tạp, với những chuẩn mực tố tụng tiên tiến về ngôn ngữ xét xử, pháp luật áp dụng và quy trình tố tụng. Bộ quy tắc tố tụng của Tòa án chuyên biệt chính là sản phẩm của một quá trình tư pháp để đạt được công lý theo các nguyên tắc của thông luật. Đây không chỉ là bước hoàn thiện thể chế tư pháp, mà còn là tuyên bố chính sách mạnh mẽ nhằm nâng cao năng lực giải quyết tranh chấp của Việt Nam theo chuẩn mực quốc tế.

¹ Luật sư Nguyễn Mạnh Dũng là Luật sư sáng lập Công ty Luật TNHH Tư vấn Độc lập (Dzungsr & Associates LLC) với hơn 30 năm kinh nghiệm giải quyết tranh chấp thương mại, hàng hải và đầu tư quốc tế ở Việt Nam. Ông nghiên cứu Tranh tụng thương mại quốc tế theo chương trình đào tạo cao học liên kết giữa đại học UCL và Đại học Queen Mary ở Anh năm 2007-2008 và được công nhận là luật sư tranh tụng hàng đầu của Việt Nam bởi các bảng xếp hạng tín nhiệm quốc tế uy tín. Xem chi tiết tại đây: <https://dzungsr.com/vi/team/7460/>.

² Đào Linh Chi là trợ lý nghiên cứu tại Công ty TNHH Phòng ADR Việt nam (ADR Vietnam Chambers LLC): <https://adr.com.vn/vi/thanh-vien/tro-ly-trong-tai-vien-dao-linh-chi>. Chi là Thạc sỹ chuyên ngành giải quyết tranh chấp quốc tế và so sánh của Trường Luật Queen Mary, Đại học tổng hợp Luân đôn 2024.

³ Nguyễn Mạnh Dũng và Đào Linh Chi, Nghiên cứu Xây dựng mô hình tòa án chuyên biệt trong trung tâm tài chính quốc tế tại Việt Nam – Bài học từ một số mô hình tòa án thương mại trên thế giới, https://www.academia.edu/144240741/X%C3%A2y_d%E1%BB%B1ng_m%C3%B4_h%C3%ACnh_t%C3%B2a_%C3%A1n_chuy%C3%AAn_bi%E1%BB%87t_trong_Trung_t%C3%A2m_t%C3%A0i_ch%C3%ADnh_qu%E1%BB%91c_t%E1%BA%BF_IFC

⁴ Điều 43 Dự thảo Luật Tòa án chuyên biệt tại Trung tâm tài chính quốc tế (“*Dự thảo Luật*”), https://www.academia.edu/145379274/D%E1%BB%B1_th%E1%BA%A3o_Lu%E1%BA%ADt_T%C3%B2a_%C3%A1n_chuy%C3%AAn_bi%E1%BB%87t

Bộ quy tắc tố tụng riêng⁵ – đặc trưng của tòa thương mại quốc tế.

Một khác biệt nền tảng là Tòa án chuyên biệt không áp dụng Bộ luật Tố tụng Dân sự 2015 như các tòa án thông thường, mà vận hành theo bộ quy tắc tố tụng riêng do Tòa án Nhân dân Tối cao ban hành⁶. Thiết kế này giúp thủ tục linh hoạt hơn, phù hợp với tính chất phức tạp và yêu cầu hiệu quả của tranh chấp tài chính quốc tế.

Trên thế giới, các tòa thương mại quốc tế (như ở Singapore, Dubai) cũng ban hành quy tắc tố tụng riêng chi tiết cho từng bước tố tụng, thay vì dùng chung một bộ luật tố tụng quốc gia. Mô hình tòa chuyên biệt vì thế được xem là “lai ghép”, tận dụng ưu điểm của cả tòa án quốc gia và trọng tài quốc tế.

Cách mạng về chứng cứ: Yêu cầu xuất trình tài liệu⁷, chứng cứ chuyên gia⁸, thẩm vấn chéo⁹.

Tòa chuyên biệt không thu thập chứng cứ thay cho các bên như trước đây. Mọi tài liệu một bên nộp cho tòa đều phải đồng thời cung cấp cho bên kia; nếu không sẽ không được xem xét. Cơ chế này loại bỏ tình trạng che giấu chứng cứ, tương tự quy trình yêu cầu xuất trình tài liệu trong tố tụng quốc tế. Nhờ chứng cứ công khai từ đầu, quá trình giải quyết tranh chấp minh bạch và nhanh chóng hơn, thẩm phán cũng tập trung vào vấn đề cốt lõi của vụ án.

Ngoài ra, luật chính thức ghi nhận quyền sử dụng chứng cứ chuyên gia của các bên – bước tiến chưa từng có tại tòa Việt Nam nhưng quen thuộc trong tố tụng thông luật. Ý kiến từ chuyên gia pháp lý, tài chính, kỹ thuật, vv. giúp làm rõ các vấn đề chuyên môn phức tạp, đặc biệt hữu ích khi cần chứng minh việc áp dụng luật nước ngoài. Dự thảo Bộ quy tắc tố tụng còn bổ sung thủ tục thẩm vấn chéo – “đặc trưng” của tố tụng thông luật – cho phép luật sư trực tiếp thẩm vấn nhân

⁵ Dự thảo Quy tắc tố tụng của Tòa án chuyên biệt tại Trung tâm tài chính quốc tế (“*Dự thảo Quy tắc*”): https://www.academia.edu/145379319/D%E1%BB%B1_th%E1%BA%A3o_QUY_T%E1%BA%AEC_T%E1%BB%90_T%E1%BB%A4NG_C%E1%BB%A6A_T%C3%92A_%C3%81N_CHUY%E1%BB%86T_T%E1%BA%A0I_TRUNG_T%C3%82M_T%C3%80I_CH%E1%BB%90C_T%E1%BA%BE

⁶ Khoản 2 Điều 4 Dự thảo Luật

⁷ Điều 24 Dự thảo Luật; Điều 49 Dự thảo Quy tắc

⁸ Điều 25 Dự thảo Luật; Mục 4 Dự thảo Quy tắc (Điều 61 – Điều 67)

⁹ Điều 60 Dự thảo Quy tắc

chứng, chuyên gia của bên kia tại phiên tòa. Thủ tục thẩm vấn chéo giúp phơi bày mâu thuẫn trong lời khai và giúp Thẩm phán xác định được những chứng cứ có giá trị.

Phiên họp quản lý vụ việc¹⁰ và khuyến khích các phương thức giải quyết tranh chấp thay thế tranh tụng (gọi tắt là ADR¹¹)

Ngay sau khi thụ lý vụ án, thẩm phán sẽ tổ chức Phiên họp quản lý vụ việc với sự tham gia của các bên. Tại cuộc họp này, thẩm phán và luật sư thống nhất lịch trình và cách thức giải quyết – từ thời hạn trao đổi chứng cứ đến lịch phiên tranh tụng. Phiên họp này giúp “may đo” quá trình tố tụng cho từng vụ việc, bảo đảm vụ án được xử lý trong thời gian hợp lý, tránh kéo dài. Thủ tục này vốn quen thuộc ở tòa án quốc tế và trung tâm trọng tài, nay lần đầu áp dụng tại tòa án Việt Nam nhằm nâng cao hiệu quả và tính dự liệu.

Luật cũng yêu cầu thẩm phán chủ động khuyến khích thương lượng, hòa giải. Thẩm phán có thể đề nghị các bên thỏa thuận về một số vấn đề trong vụ tranh chấp và cân nhắc sử dụng phương thức giải quyết thay thế (ADR). Quy định này đề cao sự chủ động và hợp tác của các bên, giúp quá trình giải quyết tranh chấp hiệu quả hơn.

Phán quyết tức thời¹² và phán quyết mặc định¹³

Luật cho phép thẩm phán ra phán quyết mà không cần mở phiên xử nếu đủ điều kiện luật định. Đây là cơ chế Phán quyết tức thời dành cho những vụ kiện kết quả rõ ràng: nếu nguyên đơn không có chứng cứ cho yêu cầu, hoặc bị đơn không có phản bác đáng kể, thẩm phán có thể kết thúc vụ án mà không cần xét xử thêm. Thủ tục này giúp kết thúc nhanh các vụ kiện hiển nhiên, tránh lãng phí thời gian và chi phí cho một phiên tòa không cần thiết – cơ chế phổ biến ở nước ngoài nhưng chưa có trong tố tụng Việt Nam.

Luật cũng bổ sung Phán quyết mặc định để xử lý trường hợp bị đơn cố tình vắng mặt. Nếu bị đơn đã được triệu tập hợp lệ mà vẫn không tham gia tố tụng hoặc không phản hồi, tòa có thể xét xử

¹⁰ Điều 24 Dự thảo Luật; Chương VI Dự thảo Quy tắc (Điều 30 – Điều 34)

¹¹ Điểm b khoản 2 Điều 8 Dự thảo Luật; Khoản 5 Điều 31 Dự thảo Quy tắc

¹² Khoản 2 Điều 23 Dự thảo Luật; Điều 25 – 27 Dự thảo Quy tắc

¹³ Khoản 1 Điều 23 Dự thảo Luật; Điều 22 – 24 Dự thảo Quy tắc

vắng mặt và ra phán quyết mặc định. Cơ chế này ngăn chặn bị đơn dây dưa, bảo vệ quyền lợi chính đáng của nguyên đơn, giúp kết thúc vụ việc nhanh chóng, phù hợp với thông lệ quốc tế và buộc các bên tôn trọng “luật chơi”.

Biện pháp khẩn cấp tạm thời¹⁴

Ngoài các biện pháp khẩn cấp tạm thời như trong thủ tục tố tụng Tòa án truyền thống, Luật Tòa án chuyên biệt cho phép các Thẩm phán áp dụng các biện pháp khác. Điều này tạo sự linh hoạt cần thiết để Thẩm phán, đặc biệt là các Thẩm phán quốc tế chủ động áp dụng các biện pháp phù hợp với vụ tranh chấp. Như vậy, Luật Tòa án chuyên biệt cung cấp thêm công cụ để các bên được đảm bảo tốt nhất quyền và lợi ích hợp pháp của mình, đồng thời tạo điều kiện để Tòa án chuyên biệt tận dụng được các kinh nghiệm của các luật sư, Thẩm phán quốc tế, những người đã quen thuộc với các biện pháp như lệnh tìm kiếm, lệnh cấm khởi kiện tại nơi khác, v.v. vốn không tồn tại trong pháp luật Việt Nam.

Áp dụng án lệ trong xét xử¹⁵

Luật Tòa án chuyên biệt cũng lần đầu tiên cho phép áp dụng án lệ trong xét xử. Thẩm phán sẽ áp dụng án lệ của tòa chuyên biệt và có thể phát triển án lệ mới. Nói cách khác, tòa chuyên biệt sẽ hình thành một hệ thống án lệ riêng, tương tự cách các thẩm phán thông luật trích dẫn quyết định tiền lệ. Điều này đòi hỏi thẩm phán, luật sư Việt Nam phải làm quen với việc nghiên cứu, vận dụng các án lệ quốc tế để đáp ứng yêu cầu xét xử mới.

Cơ hội và thách thức đối với luật sư tranh tụng

Mô hình tố tụng mới này mở ra nhiều cơ hội cho giới luật sư tranh tụng khi lần đầu tiên Luật ghi nhận chi phí pháp lý của luật sư¹⁶ và cho phép luật sư nước ngoài được tranh tụng trực tiếp tại Tòa án Việt Nam¹⁷. Họ có thể tham gia những tranh chấp thương mại quốc tế lớn ngay trên “sân nhà” thay vì phải đưa ra tòa án nước ngoài, qua đó có cơ hội hành nghề và tích lũy kinh nghiệm tranh

¹⁴ Điều 27 – 28 Dự thảo Luật; Chương VII Dự thảo Quy tắc (Điều 35 – Điều 37)

¹⁵ Khoản 4 Điều 8, khoản 3 Điều 32 Dự thảo Luật

¹⁶ Điều 20 Dự thảo Luật

¹⁷ Điểm b khoản 1 Điều 19 Dự thảo Luật; khoản 8 Điều 9 Dự thảo Quy tắc

tung quốc tế. Đồng thời, quy trình mới giúp luật sư phát huy tối đa vai trò chủ động – điều vốn hạn chế trong tố tụng dân luật – nên những luật sư được đào tạo bài bản, am hiểu hệ thống thông luật sẽ có lợi thế lớn.

Tuy nhiên, việc chuyển từ văn hóa tố tụng xét hỏi sang tranh tụng đòi hỏi luật sư Việt Nam phải nỗ lực thích nghi, bởi các thủ tục mới như xuất trình chứng cứ, thẩm vấn chéo... đòi hỏi họ phải chủ động hơn nhiều và am hiểu sâu luật quốc tế. Đội ngũ luật sư sẽ phải nâng cao kỹ năng, kiến thức để bắt kịp những yêu cầu của mô hình tòa án mới này.

Tòa án chuyên biệt tại trung tâm tài chính quốc tế được ví như “phòng thí nghiệm” cho những cải cách tư pháp táo bạo ở Việt Nam. Mô hình tòa án này thể hiện quyết tâm nâng tầm hệ thống tư pháp, đưa Việt Nam trở thành điểm đến đầu tư an toàn, minh bạch trên bản đồ tài chính toàn cầu. Trước làn gió cải cách này, giới luật sư cần chủ động thích ứng để nắm bắt cơ hội, vượt qua thách thức, góp phần vào thành công của mô hình tòa thương mại quốc tế đầu tiên tại Việt Nam./.